

Ермеков Ерсұлтан Сүлейменұлының "Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеу" атты диссертациялық жұмысына Аннотация.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Осы диссертациялық зерттеу Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеу әдістемесін әзірлеуге, мұндай қылмыстарды ашу және тергеу саласында арнайы ғылыми білімді қолдану арқылы олардың алдын алу мен ашудың жаңа ұйымдастырушылық және тактикалық әдістерін тәжірибеге енгізу жолдарын іздеуге арналған. Көлік құралдарын есепке алу саласындағы қылмыстарды алдын-алу және алдын-алу әдістерін әзірлеу теретикалық және практикалық тұрғыдан өзекті зерттеу проблемалары санатына жатады.

Қазақстан-2050 Стратегиясында Мемлекет басшысы "елдің инфрақұрылымын дамыту және оның тұрақты және тиімді жұмыс істеуі экономиканы тұрақтандырудың, көтерудің және құрылымдық қайта құрудың, мемлекеттің тұтастығын, ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетін қамтамасыз етудің, халықтың өмір сүру жағдайы мен деңгейін жақсартудың қажетті шарты болып табылатынын атап өтіп, елдің өндірістік инфрақұрылымының маңызды құрамдас бөлігі ретінде көлік деп жариялайды" деген міндет қояды [1].

Қазақстанда нарықтық қатынастардың дамуы халықтың әл-ауқатының артуына және автокөлік құралдары санының өсуіне алып келді, бұл "көлік құралдарын тіркеуге байланысты меншік құқықтары саласындағы құқықтық реттеудің жаңа жүйесін қажет етеді" [2, С.3].

Мемлекеттік көлік саясатына сәйкес, бұл бағытта заңсыз көріністерге қарсы тұру маңызды рөл атқарады. Көлік қауіпсіздігін қорғауды қамтамасыз ететін қылмыстық-құқықтық нормалар кешені Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің ("көліктік қылмыстық құқық бұзушылықтар") 14-тарауының нормаларымен шектелмейтінін атап өту қажет.

Сонымен бірге, қылмыстық кодекстің 16-тарауында көлік құралын пайдалану немесе өткізу мақсатында сәйкестендіру нөмірін қолдан жасағаны немесе жойғаны үшін қылмыстық жауаптылықты көздейтін Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 386-бабы жеке орын алады.

Аталған қылмыстық құқық бұзушылық Қылмыстық жолмен алынған көлік құралдарын заңдастыру тәсілдерінің бірі болып табылады. Біздің ойымызша, көлік құралдарының агрегаттарындағы таңбалау белгілерін бұрмалау жыл сайын мемлекетке және оның азаматтарына айтарлықтай материалдық зиян келтіреді, бұл құқық бұзушыларға белгіленген құқықтық нормаларды айналып өтіп, көлік құралдарын заңдастыруға мүмкіндік береді.

Әрі қарай зерттеудің қисыны көлік құралының сәйкестендіру нөмірін жалған немесе жою сияқты құбылыстың қоғам үшін қауіптілігін түсіндіруге жүгінуді талап етеді.

Қазіргі заманғы автомобильдердің құны өте жоғары, сондықтан оларды ұрлау иелеріне айтарлықтай материалдық зиян келтіріп қана қоймайды, сонымен қатар моральдық зиян келтіреді, өйткені қылмыскерлер анықталған кезде де көлік құралын иесіне қайтару жиі қиынға соғады.

Сәйкестендіру нөмірлерін қолдан жасау, ілеспе құжаттарды дайындау, көлік құралын сату жөніндегі құқыққа қайшы әрекеттерді, әдетте, өңіраралық немесе халықаралық сипаттағы жекелеген жағдайларда ұйымдасқан қылмыстық топтар жүзеге асырады.

Тергеу тәжірибесінің құжаттары бұл істерге әртүрлі деңгейдегі лауазымды тұлғалардың немесе полиция өкілдерінің қатысы бар екенін көрсетеді. Қылмыс жасау тәсілдері, қылмыскерлердің техникалық дағдылары, қабілеттері мен тәжірибесі үнемі жетілдіріліп отырады, олардың көлік құралдарын таңбалаудың құрылымы мен ерекшеліктері туралы хабардарлығы артып келеді. Зиянкестер ұрланған автомобильдерді сату ниетін іске асыру үшін көлік құралдарын заңдастыруға бағытталған бірқатар іс-шаралар жүргізуде. Бұл әрекеттер автомобильдің сәйкестендіру нөмірін жалған немесе жоюды қамтиды.

Қазіргі уақытта қылмыстық істердің осы санатын тергеу кезінде автомобиль көлігінің заңдылығын тексеруге байланысты қылмыстар туралы хабарламаны тексеру кезінде туындайтын проблемалар бар.

Біздің ойымызша, көлік құралының сәйкестендіру нөмірінің жалған екендігі туралы хабарлама бойынша процедуралық әрекеттерді тексеру кезінде сарапшылардың автомобильдердің техникалық құрылымы, олардың сипаттамалары және басқалары туралы қосымша білімі болуы керек.

Сонымен қатар, көлік құралын мұқият тексеру үшін техникалық құрылғыларды қосымша білікті пайдалану және процедуралық құжаттарды рәсімдеу дағдылары қажет.

Қылмыстың осы түрін тез ашу және тергеу хабарламаларды тексеру кезінде бастапқы процедуралық әрекеттерді дұрыс жүргізуге байланысты.

ҚР ҚК 386-бабында көзделген қылмыс туралы хабарламаны қарау кезінде мұқият тексерудің және кейіннен сараптама тағайындаудың негізгі мақсаты: қылмыс іздерін және басқа да заттай дәлелдемелерді табу, қылмыс белгілерін анықтау үшін маңызы бар барлық мән-жайларды анықтау болып табылады.

ҚР ҚІЖК-де заңды түрде көлік құралын тексеру объектісі ретінде қарау бөлінбейтіндіктен, іс жүзінде көлік құралын тексеру тергеу тексеруінің бір

түрі ретінде қарастырылады, оның нәтижелерін тіркеу ҚР ҚІЖК-нің 27-тарауының талаптарын сақтай отырып хаттама жасау арқылы жүзеге асырылады.

Көлік құралын қарап-тексеруді жүргізетін адамдар негізінен тек нөмірлік белгілердің өзгеруіне ғана назар аударады.

ҚР ҚК 386-бабы бойынша қылмыс туралы хабарламаны тексеру кезінде сараптамалық қорытындыларды жасау нәтижесі сарапшыға қойылған сұрақтардың дұрыстығына байланысты болады. Егер сұрақ түсініксіз болса немесе мәні бойынша қойылмаса, сарапшы сараптамадан бас тарта алады. Емтихан тағайындау туралы шешімдегі сұрақтар нақтылануы және жүйелілігі тұжырымдалуы тиіс.

Тәжірибе көрсеткендей, көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзуға байланысты қылмыстарды тергеу көптеген факторлармен қиындайды. Бұған мыналарды қосуға болады: көлік құралдарының әр түрлі таңбалануы; таңбалау деректері мен оларды қолдан жасау белгілері мен тәсілдері туралы жалпыланған, жүйеленген ақпараттың болмауы; өзгертілген сәйкестендіру белгілері бар автомобильдерді сәйкестендіру бойынша арнайы ұсыныстардың болмауы; бастапқы кезеңге қатысты осы қылмыстарды тергеудің нақты, теориялық тұрғыдан әзірленген және іс жүзінде маңызды әдіснамасының болмауы.

Біздің пікірімізше, көлік құралының бірегей кодын, АТС (шанақ) негізгі тораптарының бірінің нөмірін, шассиді, қозғалтқышты, көлік құралын тіркеуге арналған құралды, мысалы, АТС есепке алу тәртібін бұзуға әкеп соғатын көлік құралының тіркеу белгісін бұрмалау қылмыстың сыртқы көрінісінің сөзсіз белгісі болып табылмайды. Бұл жағдайда қылмыстар жиынтығының қалыптасуы.

Сонымен бірге, жоғарыда аталған әрекеттер бұрмалау немесе жою әрекеті жасалған сәттен бастап аяқталады.

Жоғарыда баяндалғанды ескере отырып, ҚР ҚК 386-бабын, сондай-ақ Қылмыстық кодекске енгізілген жаңа құрамды 2015 жылдан бастап қолдану жеке зерделеуді талап етеді.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы таңдалған зерттеу тақырыбының өзектілігін анықтайды.

Мәселенің ғылыми даму дәрежесі. Айта кету керек, көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзуға байланысты қылмыстарға қарсы күрес және оларды тергеу әдістері құқықтық әдебиеттерде белгілі бір ақпарат алды. Қарастырылып отырған мәселенің әртүрлі аспектілерін қамтитын ғылыми әдебиеттер талданады. Талдау мамандардың басты назары Көлік құралдарын таңбалау деректерін, автомобильдердің сәйкестендіру сипаттамаларын, көлік

құралдарының сәйкестендіру белгілерін зерттеу үшін сараптама жүргізу әдістемесін зерттеуге бағытталғанын көрсетті. Қылмыстық-құқықтық мәселелердің кейбір аспектілері Бакишев К.А., Кузнецов О. г., Абилезов е. т., Нурмуханбет д. Ы. сияқты ғалымдардың еңбектерінде баяндалды. 1992 Жылы 19 Мамырда "Қазақ Энциклопедиясы" Бас Редакциясы , 1998 Жыл, 1999 Жыл, Осы Орайда, Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә.Назарбаевтың "Болашаққа Бағдар: Рухани Жаңғыру" Атты Бағдарламалық Мақаласының Негізгі Бағыттары Туралы Айтып Берді. Чубченко, А.Р. Шляхова Н.г. Шурухнова, н.П. Яблокова және басқалар. Зерттеу көрсеткендей, көлік құралдарын тіркеу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеудің теориялық аспектілері қылмыстық-құқықтық және сот-сараптама салаларында әлі тиісті түрде жарияланбаған.

Жоғарыда баяндалғанды ескере отырып, ҚР ҚК 386-бабын, сондай-ақ Қылмыстық кодекске енгізілген жаңа құрамды 2015 жылдан бастап қолдану жеке зерделеуді талап етеді.

Осылайша, ғылыми білімнің нақты саласындағы зерттеу проблемасының жеткілікті дәрежеде дамымағандығы туралы айтуға болады. Диссертациялық зерттеудің мақсаты мен міндеттері. Зерттеудің мақсаты Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды ашу және тергеу процесін оңтайландыру бойынша ғылыми негізделген ұсыныстар мен ұсынымдар әзірлеу болып табылады.

Зерттеу барысында қойылған мақсатқа жету үшін келесі міндеттер анықталды:

1 көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзу проблемасына қатысты этимологиялық құрауыштарды әзірлеу;

2 көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасының мазмұнын ашу, криминалистика міндеттерін табысты шешу үшін оның теориялық және практикалық маңыздылығын көрсету;

3 көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеу әдістемесін зерттеу, Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеудің бастапқы және кейінгі кезеңінің ерекшеліктерін анықтау;

4 Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзуға байланысты қылмыстарға қарсы әрекет ететін ғылыми негізделген технологияларды практикаға енгізу;

5 Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзуға байланысты қылмыстық істер бойынша сараптамалық тәжірибені талдау;

6 көлік құралдарын есепке алу тәртібі мәселесі бойынша қолданыстағы заңнаманы жетілдіру жөнінде ұсыныстар енгізу.

7 Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзуға байланысты қылмыстарды ашуды және зерттеуді оңтайландыру бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың озық технологияларын қарастыру.

Зерттеу нысаны. Осы диссертациялық зерттеудің объектісі көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеу процесінде қалыптасқан заңдылықтар болып табылады.

Зерттеу пәні. Зерттеу пәні Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды ашу және тергеу процесінде құқықтық, ұйымдастырушылық және тактикалық сипаттағы заңдылықтар мен өзара байланысты құрады.

Зерттеудің нормативтік құқықтық базасын: Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі, Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулылары, заңдар, Ресей Федерациясы Жоғарғы Соты Пленумының қаулылары, Беларусь Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының қаулылары, Украина Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының қаулылары, сондай-ақ көлік құралдарын есепке алу тәртібін реттейтін өзге де нормативтік актілер құрады.

Зерттеудің теориялық негізін Көлік құралдарын есепке алу тәртібінің бұзылуымен байланысты қылмыстардың қылмыстық-құқықтық және криминалистикалық сипаттамаларын зерттеуге арналған қазіргі заманғы отандық және шетелдік ғылыми жұмыстар құрады.

Зерттеудің әдіснамалық негізін практикалық және теориялық іс-әрекеттің бірлігіне және объективті шындықты танудың жеке ғылыми әдістеріне негізделген материалистік диалектиканың әмбебап әдісі құрайды.

Диалектикалық әдіс Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеу мәселелерін және олардың қылмыстарды тергеудің Жалпы мәселелерімен байланысын қарастыруға мүмкіндік берді. Жүйелі талдаудың жалпы ғылыми әдісі қарастырылып отырған қылмыстарды тергеу барысында қолданылатын іс жүргізу және басқа әрекеттерді олардың толықтығы мен жеткіліктілігі тұрғысынан талдауға мүмкіндік берді.

Функционалды әдіс тергеу шараларының мақсаттары мен міндеттерін анықтауға мүмкіндік берді.

Жеке ғылыми әдістер Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзуға байланысты қылмыстарды тергеу бойынша әртүрлі ұсыныстармен танысуға мүмкіндік берді.

Жоғарыда аталған әдістерді қолдану зерттеудің толықтығы мен жан-жақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Зерттеудің эмпирикалық базасын Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзуға байланысты құқық бұзушылықтар бойынша қылмыстық істердің қозғалысы, сондай-ақ БАҚ-тағы жарияланымдар; ұқсас және сабақтас тақырыптардағы диссертацияларда, монографияларда, ғылыми және ғылыми-практикалық мақалаларда пайдаланылатын жекелеген эмпирикалық материалдар құрады. Диссертацияда 76 респондентке сауалнама нәтижелері талданады, оның ішінде құқық қорғау органдарының қызметкерлері, оның ішінде с – 18 ПО қызметкерлері, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс – қимыл ұлттық бюросы – 25, прокуратура-28. 2014-2020 жылдар кезеңінде ҚР ҚК 190, 385, 386-баптарында көзделген қылмыс белгілері бойынша тергелетін 126 қылмыстық іс зерделенді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы. Алғаш рет диссертациялық деңгейде ҚР заңнамасын кешенді зерттеу негізінде көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеу мәселелері, қаралып отырған саладағы қылмыстық қол сұғушылықтарды ашу және тергеу мәселелері қаралды.

Зерттеу қазіргі жағдайды, қылмыстың дамуының негізгі тенденцияларын және көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды ашу мен тергеудің құқық қолдану тәжірибесін зерттеу және жалпылау негізінде; диссертацияда Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзудың жіктеу белгілерін зерттеуге байланысты мәселелер түсіндірілген. Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеу әдістемесі ұсынылды. Қаралып отырған қылмыс түрінің криминалистік сипаттамасы келтіріледі.

Мұндай қылмыстардың жасалғаны туралы хабарламаларға уақтылы жауап беру және қолда бар күштерді, құралдар мен әдістерді кешенді пайдалану мәселелерін зерттеу авторға өзінің нұсқаулықтарын жасауға мүмкіндік берді.

Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзуға байланысты қылмыстық көріністерге қарсы іс-қимылдың жай-күйі мен негізгі бағыттарын сипаттайтын Қазақстан Республикасы мен жекелеген облыстар, жақын және

алыс шетел масштабындағы 2014-2020 жылдардағы статистикалық деректер зерттелді.

Алқалар мен жедел кеңестердің материалдары, қалалық, аудандық ішкі істер органдарының инспекторлық тексеру актілері, перспективалық, ағымдағы және арнайы жұмыс жоспарлары, шолулар, жедел-қызметтік іс-әрекеттің нәтижелері туралы анықтамалар мен есептер және Қазақстан Республикасы ІІМ Ішкі істер органдарынан, криминалдық полиция басқармасынан алынған, қаралатын проблемаларға қатысты басқа да құжаттар зерделенді.

Арнайы әзірленген бағдарлама бойынша ішкі істер органдарында Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұза отырып жасалған қылмыстар бойынша жүргізілген материалдарға талдау жүргізілді. Автор қорғауға шығарған жекелеген ережелерді тексеру және дәлелдеу үшін көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды ашу мен тергеудің ең проблемалық мәселелері бойынша, қарастырылған жиынтықты ескере отырып, ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл, жедел-техникалық, сараптамалық-криминалистикалық және басқа да іс-шаралар бойынша қосымша материалдар зерттелді.

Қорғауға шығарылатын негізгі ережелер. Диссертациялық зерттеудің нәтижелері келесі ережелерді қорғауға мүмкіндік береді:

1 көлік құралын есепке алу тәртібінің бұзылуын, сондай - ақ басқа қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасыру мақсатында айналыстағы және пайдаланылмайтын басқа көлік құралының сәйкестендіру деректемелерін қамтитын көлік құралының түрі ретінде криминалистика теориясына одан әрі интеграциялау үшін "қос автомобиль" авторлық анықтамасы жасалды.

2 көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстардың криминалистік сипаттамасының авторлық нұсқасы әзірленді, оған келесі міндетті құрылымдық элементтер кіреді: Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұза отырып жасалған қылмыстардың жай-күйі, динамикасы, құрылымы туралы жалпы мәліметтер; оларды ашу мүдделері тұрғысынан қылмыстың осы түрін жасау тәсілдері туралы мәліметтер; Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұза отырып жасалған қылмыстардың себептерін сипаттау; қылмыскерлердің жеке басын және олардың типологиялық ерекшеліктерін зерттеу;

3 көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеудің авторлық әдістемесі ұсынылды, оның ішінде тергеудің бастапқы кезеңінде көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды ашу және тергеу міндеттерін шешуді қамтамасыз етудің ұйымдастырушылық-басқарушылық бағыттары бойынша ұсыныстар,

сондай-ақ қылмыстарды тергеудің келесі кезеңі аясында тергеу әрекеттері мен жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізу кезінде тергеу-жедел топтардың жұмысын ұйымдастыру бойынша ғылыми-практикалық ұсыныстар, Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзуға байланысты;

4 Көлік құралдарын есепке алу тәртібінің бұзылуына қарсы іс-қимыл жасауға ықпал ететін қазақстандық автоматтандырылған интеграцияланған дерекқорды (мысалы, CARFAX және АВТОКОД) әзірлеу және қолдану туралы автор әзірлеген ережелер.

5 көлік құралдарының сот-сараптамалық зерттеулерінің алдыңғы кезеңі ретінде көлік құралының корпусында (VIN CODE) және қозғалтқыш блогында орналасқан Сәйкестендіру нөмірлерінің таңбалық белгілерін зерттеу механизмі негізделген.

6 тармаққа өзгерістер мен толықтырулар ұсынылды. Қазақстан Республикасы Ішкіісминінің 2014 жылғы 2 желтоқсандағы № 862 "көлік құралының сәйкестендіру нөмірі бойынша көлік құралдарының жекелеген түрлерін мемлекеттік тіркеу және есепке алу қағидаларын бекіту туралы" бұйрығымен бекітілген 22 қағида - "нөмірлік агрегаттардың сәйкестігін анықтау үшін көлік құралының сәйкестендіру нөмірін сәйкестендіру үшін КҚ-ны алу және есепке қою кезінде құқық белгілейтін құжаттармен криминалисті міндетті түрде тарту бөлігінде көлік құралын тексеруді жүзеге асыруға міндетті.

7 "Толықтырылған шындық"технологиясын қолдану арқылы автомобильдің мемлекеттік тіркеу нөмірлік белгілері мен агрегаттарына МТНБ-ны және көлік құралдарының сәйкестендіру нөмірлерін қолдан жасаудан қорғаудың жоғары технологиялық құралы ретінде лазерлік таңбалау әдісі негізделген.

Зерттеу нәтижелерін апробациялау. Диссертанттың жұмысының негізгі ережелері, ұсыныстары, тұжырымдары мен ұсыныстары апробациядан өтіп, келесі жарияланымдарда көрсетілген:

- "Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзуға байланысты тергеудің ерекшеліктері туралы "-" қоғам, құқық, тұлға: гуманитарлық білімді дамытудың қазіргі заманғы үрдістері " Халықаралық сырттай ғылыми-практикалық конференциясының мақалалар жинағында жарияланды (8-шығарылым) Минск қ., 26-27 қараша 2018 ж.

- "Автокөлік құралының сәйкестендіру нөмірін өзгертуге байланысты қылмыстарды жасау кезіндегі тергеу механизмінің ерекшеліктері туралы "-" заң ғылымының өзекті мәселелері: теория мен практика мәселелері " атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның мақалалар жинағында жарияланған. М. Есболатова, 25 қазан 2019 ж.

- «On the problem of establishing a trace in the field of falsification of identification numbers and state registration number plates on vehicles» - Volume 9, Issue 8, Winter 2018, Journal of Advanced Research in Law and Economics.

Сондай-ақ, ҚР БҒМ КОКСОН ұсынған "Ғылым және өмір" ғылыми журналында "көлік құралдарының мемлекеттік нөмірлік белгілерінің құрылымына қорғау элементтерін біріктіру туралы мәселе" атты мақала жарияланды.

Сонымен қатар, мынадай енгізу актілері алынды:

- ҚР БП жанындағы АЕҰ "Көлік трасологиясы" тақырыбына стенд әзірлеу туралы енгізу актісі;

- ҚР ПМ Алматы академиясынан "Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзуға байланысты қылмыстарды тергеу" тақырыбындағы ғылыми зерттеу нәтижелері туралы ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды енгізу актісі. М.Есбулатова.

- "Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеу" тақырыбындағы диссертациялық зерттеу нәтижелерін Павлодар қаласының ПБ тергеу практикасына енгізу актісі.

- "Көлік құралдарын есепке алу тәртібін бұзумен байланысты қылмыстарды тергеу" тақырыбындағы диссертациялық зерттеу нәтижелерін Павлодар облысы Железин ауданының ПБ тергеу практикасына енгізу актісі.

- Л. Б. Гончаров атындағы Қазақ автомобиль-жол институтында оқу үрдісінде пайдалану үшін диссертациялық зерттеу нәтижелерін енгізу актісі.

- "Сергек" зияткерлік жүйесін пайдалану үшін диссертациялық зерттеу нәтижелерін енгізу актісі

Диссертацияның құрылымы мен көлемі. Диссертацияның құрылымы мен көлемі зерттелетін мәселелердің сипатына, зерттеу тақырыбының даму деңгейіне, ұсынылған аспектілердің логикалық дәйектілігіне байланысты. Диссертация кіріспеден, бес бөлімнен тұратын үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған көздер тізімінен және қосымшалардан тұрады. Диссертациялық зерттеу Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы қадағалау және аттестаттау комитеті қойған талаптарға сәйкес көлемде орындалды.